

Душан Ж. Петровић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
<https://orcid.org/0009-0000-5915-6593>

ЧОВЕК КАО ДРУГИ У ПОЕЗИЈИ ЉУБИВОЈА РШУМОВИЋА

Ослањајући се на ставове претходних истраживача књижевности за децу који сматрају да свака опозиција приказана у тексту може бити повод његовог имаголошког тумачења, јер се преко ње показује потрага за идентитетом карактеристична за одрастање, покушавамо да покажемо на које је све начине Човек (неоптерећен националним, верским или било којим другим друштвеним обележјем) приказан као Други у поезији Љубивоја Ршумовића. Примећује се како, у тумаченим песмама, насупротив детета стоји човек са обележјем *одраслости*. Ипак, преко њиховог *ривалства* се доказује да другост не мора да има негативан предзнак, јер дете том Другом непрестано тежи у периоду одрастања. Поседна пажња биће посвећена циклусу песама „Још нам само але фале” јер је он повод поновног сагледавања Човека као Другог у односу на дете – одраслост још једном одликује неразумевање разлика и одсуство емпатије према угроженима.

Кључне речи: Други, имагологија, Љубивоје Ршумовић, књижевност за децу, одрастање

Одлике имагологије и могућности имаголошког тумачења књижевности за децу

Комплексност проучавања Другог и другости у оквиру науке о књижевности произилази из чињенице да је, том приликом, потребно активирати поступате других друштвених наука, попут историје, психологије, филозофије и др. Негласаност је карактеристична и за одређење имагологије, која се превасходно бави питањем Другог, односно „*analizom diskurzivnih konstrukcija i reprezentacija kolektivnih identiteta, poglavito etničkih i nacionalnih, ali i konfesionalnih, socijalnih i rodnih, odnosno fenomena alteriteta i alijeniteta*” (BLAŽEVIĆ 2015). Јасмина Ахметагић наводи да имагологија „*ima pomalo neobičan status u nauci o književnosti*” (2018: 13), јер је проучаваоци одређују као посебну научну дисциплину, поддисциплину компаратистике, сужену варијанту тематологије, нову парадигму компаративних студија, значајно методолошко усмерење, интердисциплинарну методологију.

Иако Јуп Лерсен (Joep Leerssen) прве импулсе имагологије проналази у периоду владавине Јулија Цезара (в. 2007: 17), он наводи да се имагологија, као критичка студија, у којој се тумаче карактеристике националног, успоставља тек након Другог светског рата (LERSSEN 2007: 21). Полазећи од националног Другог, који је био најчешће проучаван у имаголошким истраживањима, имагологија је „напра-

¹ld.petrovic-18729@filfak.ni.ac.rs

вила себи широко поље деловања”, наводи Жељко Милановић (2012: 46): „Други се може разумети и као национално Други, али и као родно, верски, економски, политички и другачије Други. У књижевном делу у коме Други добија значајно место, без обзира на то о каквом Другом је реч и о којој врсти успостављеног симболичког односа према њему се ради, можемо опробати имагологију као путовођу истраживања”. Емер О’Саливан (Emer O’Sullivan) сматра да је интересовање за имагологију порасло паралелно са „општим успоном интересовања за културне стереотипе и конструкте идентитета” (O’SULLIVAN 2011: 3).

Незаобилазан појам у имаголошким проучавањима књижевности је „слика”. Лерсен наводи да слика у имагологији представља „менталну или дискурзивну репрезентацију или репутацију особе, групе, етничитета или нације” (према MILANOVIĆ 2012: 39). Лерсен констатује и да имаголози пуно пажње посвећују динамици између оних слика које карактеришу Другог (хетерослика) и оних које карактеришу сопствени, домаћи идентитет (слика о себи или аутослика) (2007: 27)². Међутим, треба бити обазрив приликом проучавања ових слика јер оне „не одражавају идентитете, већ представљају могуће идентификације” (LERSSEN 2007: 27).

Када је реч о књижевности за децу, Емер О’Саливан наводи како су странци, припадници других националних и етничких група, били „привилегована тема књижевности за децу од њеног настанка” (O’SULLIVAN 2011: 1). Један од разлога може бити због тога што тумачење Другог истовремено означава и потрагу за сопственим идентитетом, а таква потрага је типична за детињство и период адолесценције. Сања Мацура наводи да многи конституенти идентитета „трпе измене” током живота појединца под утицајем новог, другачијег културолошког обрасца: „Док поријекло и васпитање остају неизмијењени дио личности, сви остали сегменти се модификују према средини, или личност страда у својој неприлагођености уколико одбије да се промијени” (MACURA 2006: 349–350). Модификација коју Мацура помиње очекује се управо у периоду одрастања, јер се дете супротставља дотадашњем *йорейку*, окреће се друштву и тежи исказивању своје личности.

Лерсен у оквиру једне теоријске поставке имагологије (2016: 17) наводи да се сличности међу различитим групама намерно пригушују и елиминишу као безначајне, док се непрестано тежи истицању разлика. Због тога је важан задатак имагологије да мапира историјска колебања током времена и да идентификује прелазне тачке из једног регистра у други, тврди даље Лерсен (2016: 18). Најчешће је у књижевности за децу однос између тинејџера/адолесцента и одраслих приказан као пун неразумевања и међусобног неуважавања, док су међу њима непремостиве разлике. Ипак, важно је истаћи да дете тежи одрастању и, иако се конфронтира одраслима, машта да и само једног дана буде попут њих. Сања Лазаревић Радак истиче да „potreba da se drugi upozna i shvati bar pojednostavlјivanјem, otkriva i teжnju za јedinstvo sa njim”: „Osobine koje nedostaju; one koje se ne pripisuјu mi-grupi, ili se potiskuju kod ‘nas’, prepoznaju se kod ‘njih’, ‘drugih’, pa na taj način tek ‘ja’ i ‘drugi’ moжemo činiti celinu” (2012: 3).

„Прелазна тачка”, о којој говори Лерсен, у овом случају би било само сазре-

² Опозицију аутослика – хетерослика у „срж имагологије” је поставио Хуго Дизеринк, који је у њој видео метод којим се обједињује текстуална анализа књижевног дела и историјска анализа књижевне динамике, наводи Лерсен (в. 2016: 16).

вање које доноси разумевање поступака одраслих и коначно припајање друштву које је било обележено другошћу: „Приче које себи причамо о другима променљиве су, условљене емпиријском реалношћу, културним приликама, идеологијом, па је централни задатак имагологије истраживање тих слика, услова њиховог настанка, прилика у којима оне постају могуће, њихове рецепције и утицаја” (АНМЕТАГИЋ 2018: 16).

Данијела Петковић (2014: 316) наводи да је књижевност за децу, поред књижевности за младе, поље и инструмент моћи, односно „узрасне хијерархије” јер је, између осталог, пишу и вреднују одрасли. Са друге стране, књижевност за децу је погодна за имаголошка проучавања и због тога што „следећи педагошке интенције бајке, у које су уграђене животне лекције о љубави, смрти и забранама, дечја књижевност не престаје да се бави темом функционисања у заједници, а прилагођавање заједници подразумева препознавање граница. [...] Дечја књижевност говори о социјализацији, али и изопштености, отвара пут према осамостаљивању али и идентификацији препрека” (GORDIĆ PETKOVIĆ 2013: 21).

Као и књижевност за одрасле, књижевност за децу је погодна за приказивање разних индивидуа које могу бити Други у односу на већинско друштво. Тумачећи збирку прича *Простор за мокрој ња* групе аутора, Јелена Стефановић наводи да се у њој, као Други и другачији, јављају странци, хомосексуални парови, из вршњачког друштва изопштени тинејџери, особа са инвалидитетом, болесни и ромска девојчица (STEFANOVIĆ 2013: 55). Слично томе, приликом имаголошког проучавања поезије за децу Милована Данојлића, Валентина Хамовић наводи да свака опозиција („урбано – рурално, колективизам – индивидуализам, култура – натура, ја – други, породични ред и дисциплина – луталаштво, социјална уређеност – дивљаштво”) оставља могућност за имаголошко проучавање његове поезије, јер се преко њих показује „потрага за сопством лирског субјекта” (HAMOVIĆ 2013: 39).

Поред тога што је подесна за имаголошка проучавања, О’Саливан (2011: 7) сматра да је књижевност за децу један од најмање истражених корпуса у компаративној имагологији. Маријана Хамершак наводи да позицију самог аутора књижевности за децу одликује двострука другост – комуникацијска (аутор – читалац) и добна (одрасли – дете) (HAMERŠAK 2013: 5). Хамершак (2013: 5) наводи и да је оправдано проучавање другости, односно алтеритета саме књижевности за децу „u odnosu na kanonsku književnost”.

Циљ нашег истраживања јесте да покажемо како све човек, чији једини видљиви маркер је *ограслоси*, може бити Други у поезији за децу Љубивоја Ршумовића. Управо из човекове „узрасне”/„добне” другости произилазе бројне разлике у односу на дете, које ће овом приликом бити тумачене. Корпус тумачења чини трокњижје *Поезија за децу у њри књије*, које чине збирке *Вести из несвести*, *Ма штиа ми рече* и *Још нам само але фале*. У *Најомени* на крају треће књиге, Ршумовић наводи да су у трокњижју заступљене „песме намењене деци, а одабране и ‘приређене’ из двадесетак књига за најмлађе које сам до сада објавио” (RŠUMOVIĆ 1991c: 132).

Човек као Други у поезији Љубивоја Ршумовића

У збирци *Весџи из несвесџи* јавља се својеврсна химна о Другима – лирски субјект је дете које поручује како се по многим критеријумима разликује од других, односно одраслих: „Ја кажем једно а они друго / Ја кажем кратко а они дуго / Ја сам један други су многи / Сви дугоруки и дугоноги³” (RŠUMOVIĆ 1991a: 99). На основу наведених стихова, примећује се да Друге одликује многобројност, због чега је лирском субјекту теже да се „избори са њима” иако им се конфронтира: „Ја не издржим него им ланем / Ко пожар брукнем ко муња планем” (RŠUMOVIĆ 1991a: 99). Неразумевање се приказује као својеврсна препрека за приказивање особности које одликују лирског субјекта, што је типично за период одрастања у ком дете мисли да се умногоме разликује од одраслих, али га они не разумеју и спутавају га да своју „посебност” искаже.

Другост је приказана као изузетно сложена категорија која зависи од тачке са које се Други посматра. Ловац Вукола из песме „Замислите земљу Србију” приказан је као „дивљачан” кад иде у лов, јер „осиромашу шуму” због своје вештине лова (RŠUMOVIĆ 1991b: 27). Са друге стране, он је сасвим другачије описан у тренуцима када не лови: „Иначе је доста забаван / Чак и привлачан” (RŠUMOVIĆ 1991b: 27).

Другост, макар кроз особен карактер, често је приказана у поезији Љубивоја Ршумовића. Тако су у једној песми описани бегунци који су одметници од друштва и стално маштају о бекству (RŠUMOVIĆ 1991b: 19). Због својих хобија или склоности и лирски субјект неретко сам себе препознаје као неспецифичног: „Ја сам од оних лудака / Који се држе будака” (RŠUMOVIĆ 1991b: 21). Лирски субјект песме „Тужица дворске будале” жали јер више нема краљевстава у којима би он могао да буде дворска луда: „Краљевске су круне пале / Не пролази наша роба / Нема леба за будале” (RŠUMOVIĆ 1991b: 53).

Друштво, међутим, нема разумевања за оне који на неки начин одступају од устаљеног поретка – готовани из песме „Седам готована” не желе да раде и стално проналазе изговор за своје ленчарење, али, када постану гладни, гавран са гране им поручује да им неће дати ништа: „ДОСТА ЈЕ БИЛО / МУФТЕ ДАВАЊА / ПРОШЛО ЈЕ ВРЕМЕ / ИЗЛЕЖАВАЊА” (RŠUMOVIĆ 1991b: 87–88). У познатој песми „Вуче вуче дубо лења”, лирски субјект исказује неразумевање ове дивље животиње због његове немогућности да се уклопи у друштво: „Неко плива у Сави / Неко ради у Руми / Неко шета у трави / А вук живи у шуми // У школи га не виде / Нема ни матуру / У музеје не иде / Презире културу” (RŠUMOVIĆ 1991a: 48).

Насупрот томе, бити другачији приказано је као нешто чиме појединац треба да се поноси. Иако је бела врана тужна јер је другачија, црна овца је теши речима: „ТРЕБА ДА СМО ОБЕ СРЕТНЕ / ШТО СМО ТАКО ИЗУЗЕТНЕ” (RŠUMOVIĆ 1991c: 75). Другачији мрав, „плаво мравче међу милион жутих мрва” (RŠUMOVIĆ 1991b: 86), приказан је као неко ко жели да истакне своју посебност у друштву које

3 Импликација да су Други управо одрасли људи.

му не посвећује превише пажње – он тражи да му се надене име и да се запише датум његовог рођења: „Мрављи поглавар извади мапу / И жврљну нешто у регистар / АКО ЈЕ ТАКО – СКИДАМ КАПУ / ЈЕСИ ТВРДОГЛАВ АЛ СИ БИСТАР” (RŠUMOVIĆ 1991b: 86). На тај начин се истиче како свако треба да се бори за своје место у друштву, без обзира на различитости које поседује.

Човек се, у многим песмама Љубивоја Ршумовића, може третирати као Други у односу на дете приликом тумачења његовог опхођења према природи. Дете је врло често приказано као савезник природе: „Ја ћу са птицама склопити савез / Јер мрзим сваки гвоздени кавез / И мрзим стреле замке и пушке / И све те спортове назови мушке” (RŠUMOVIĆ 1991a: 16). Због таквог става, лирски субјект – дете – поручује одраслом човеку, ловцу, да не треба да угрожава животиње које су беспомоћне у односу на њега: „Ако су ловци некакве силе / Нек фазаново не лове пиле / Нек изволе дубље у шуму / Имајући вука на уму” (RŠUMOVIĆ 1991a: 16).

У одређеним песмама, приказани су одрасли који не схватају повезаност детета и природе. Ујак лирског субјекта песме „Случај са мојим ујком” не разуме свеколику повезаност дечака и природе – он ће га окарактерисати као лудог и шашавог, јер се дружи са дрветом и мишем (RŠUMOVIĆ 1991c: 108).

Са друге стране, човек неретко не разуме природу (пре свега животиње, а онда и биљке), те нарушава хармонију која у њој постоји. Честе су песме у којима је приказан ловац и сам лов, чиме се нарушава мир дивљих животиња. Чак и када ловац склапа примирје са зецом, јер се он „незгодно оклизнуо” и сломио ногу, наглашава се да је у питању привремено примирје – док се зец не опорави (RŠUMOVIĆ 1991c: 53). Поред дивљих, човек је неретко тиранин и према домаћим животињама – у песми „И ја имам душу” човек нема разумевање за коња који га моли да га не туче (RŠUMOVIĆ 1991a: 55). Човек се држи увреженог мишљења, те је неверљив према животињама „које су промениле своју нарав” – вук из песме „Био једном један вук” описан је као миран и питом, са „дивним жељама да се дружи” и са псима и са људима, али то није могуће објаснити онима који гаје бројне стереотипе према вуку: „За то нико није знао / Мислили су да је зао // Пошао је да им свега каже / Да не може тако више // Видеше га неке страже / Опалише и убише // Ником није било жао / Мислили су да је зао” (RŠUMOVIĆ 1991b: 52).

За своје понашање одрасли успевају да пронађу оправдање. Господин Видоје Станић, који пређија пса и пуца на свраку, брани се речима: „ОНИ БИ ПОЈЕЛИ ЈАЈЕ, / ИЗ КОГА БИ ПОСТАЛО ПИЛЕ, / ОД КОГА БИ ПОСТАЛА КОКОШКА, А КОКОШКЕ СУ МЕНИ МИЛЕ” (RŠUMOVIĆ 1991c: 54). Овим се приказује како Други има и другачије поимање поретка у односу на лирског субјекта (претпоставља се, самим тим и у односу на дете, као читаоца), који сматра да не треба угрожавати животиње ни по коју цену.

Поред природе, одрасли су осиони и према предметима. Једна од „вести”⁴ која носи наслов „Враћена врата” и приказује земљорадника Николу ког су напустила кућна врата, јер је према њима био насилан – он је „свако вече кад се враћа кући лупао вратима из све снаге, као да су туђа” (RŠUMOVIĆ 1991c: 49).

4 „Вести”, које се јављају у књизи *Још нам само але фале*, имају форму кратких репортажа о занимљивим (пре свега несвакидашњим) догађајима. Често је у основи тих „вести” нека нонсенсна информација.

У песми „Негде преко седам брда” приказана је чудна шума која због своје фантастичне моћи – могућности да хода – може да се склони од свих осиноности човека: „Кад наиђу дрвосече / И секира кад зазвони / Шума нађе згодно место / Па се склони [...] Кад наиђу љути ловци / Да оловне проспу кише / Шума скупи своју дивљач / Онда збрише” (RŠUMOVIĆ 1991b: 76).

Иако су чешће песме у којима се човек понаша лоше према природи и животињама, у опусу Љубивоја Ршумовића постоје и песме у којима се приказује савезништво човека и света око њега. То се најчешће дешава у тренуцима усамљености. Песма „Било једно тужно море” приказује тужног аласа коме је „срце хтело пући у маленој празној кући” (RŠUMOVIĆ 1991b: 106). Он утеху проналази у пријатељству са белом шкољком коју „мучи иста бољка” – „Сад весели бију вали / Седи алас на обали / Држи шкољку поред ува / Слуша како море грува / А шкољка му прича сјајне / И опасне морске тајне” (RŠUMOVIĆ 1991b: 106). Прихватање другости дешава се и када човек жели да покаже захвалност домаћој животињи. У песми „Од села до села”⁵ приказан је сељак који не жели да јаше коња како би га поштедео додатног терета након напорног рада: „РАДИЛИ СМО БЕЗ ГРЕШКЕ / ИЋИ ЋУ КУЋИ ПЕШКЕ / МАКАР ПАО НА ПРАГУ / ПОШТЕДЕЋУ РАГУ” (RŠUMOVIĆ 1991b: 107). Коњ је због тога захвалан свом господару: „ЗНАМ ДА ЈАХАТИ УМЕ / АЛ ОН КОЊА РАЗУМЕ” (RŠUMOVIĆ 1991b: 107).

Човек је Други за дете и због тога што оно не разуме у потпуности поступке одраслих који немају везе са природом, већ са самим животом. Дете је радознало и тражи одговоре, али често не долази до њих, јер су одрасли закупањени својим пословима и не третирају дете као равноправног члана друштва. Прва књига песама, *Весџи из несвесџи*, почиње песмом у којој се исказује мишљење лирског субјекта о уважавању детета као равноправног члана друштва: „ДЕТЕ МОРАШ ДА ПОСМАТРАШ / АЛ МУ НЕ СМЕШ НА ПУТ СТАТИ / ШТО ГА ПРЕ ЧОВЕКОМ СМАТРАШ / ПРЕ ЋЕ ЧОВЕК И ПОСТАТИ” (RŠUMOVIĆ 1991a: 5). Ова порука из пролошке песме трокњижа „биће на снази” имплицитно до краја последње, треће књиге песама. Лирски субјект је увек „на страни детета”, чиме се својеврсно превазилази „двострука другост” о којој говори Маријана Хамершак (2013). Тако лирски субјект у песми „Дете” поручује да дете није „играчка за стрине и тете” (RŠUMOVIĆ 1991c: 29) и да су многи великани били деца, па тек онда одрасли и важни људи. Основна порука ове песме јесте да је дете индивидуа која тражи љубав и разумевање (RŠUMOVIĆ 1991c: 29).

Другост родитеља се приказује и када они желе да се осаме од деце те „затварају врата” и „крију се у тами” (RŠUMOVIĆ 1991c: 121), па лирски субјект наводи: „Шта се то одиграва / Међу њима двома / Ја то немам појма / Збиља немам појма” (RŠUMOVIĆ 1991c: 121). Када родитељи процене да је право време да дете буде упућено у неке „тајне живота”, они ће са њим и разговарати. У познатој песми

5 Слично разумевање животиње од стране човека проналазимо и у песми „Сонг о коњу и јахачу” у којој се јахач обраћа коњу речима: „Дозволите да ли смем / Ту је седло узда ђем” (RŠUMOVIĆ 1991a: 127), на шта коњ одговара: „Изволите како не / На стазу на препоне” (RŠUMOVIĆ 1991a: 127), док на крају песме заједно поручују: „Другарство је трајно наше / У томе је чар // Један носи други јаше / И готова ствар” (RŠUMOVIĆ 1991a: 128).

„Браћу не доносе роде” отац објашњава лирском субјекту: „ДОСТА ЈЕ БИЛО БАЈКЕ / БРАЋУ НЕ ДОНОСЕ РОДЕ / ВЕЋ ИХ РАЂАЈУ МАЈКЕ” (RŠUMOVIC 1991c: 127).

Одрасли неретко не разумеју природу детета и његове потребе. У једној песми баба и деда који седе на клупи у парку говоре како су „љубавни састанци глупи” и како их треба забранити. За њих су љубавни састанци „скандал” и „девети падеж” (RŠUMOVIC 1991a: 44), а парадокс се уочава у чињеници да су и баба и деда на својеврсном љубавном састанку „на калемегданској клупи” док „пролеће куцка у липи” (RŠUMOVIC 1991a: 44).

Одрасли немају разумевања ни за проблеме са којима се деца сусрећу, те их ниподаштавају: „Матори ми кажу / Да још није време / Сувише сам мали / Да имам проблеме” (RŠUMOVIC 1991c: 125). Због тога, лирски субјект – дете – из песме „Има једна стварца” поручује: „Има једна стварца коју морам рећи / Што је човек мањи проблеми му већи” (RŠUMOVIC 1991c: 130).

Мотив песама Љубивоја Ршумовића јесте и физичко злостављање деце од стране одраслих. Дете као лирски субјект најбоље исказује суровост таквог поступка: „Ал не могу да преболим / Тата ме бије – а ја га волим” (RŠUMOVIC 1991a: 81). Физичко кажњавање примењује се и због школских „неуспеха” детета: „По наређењу строгом татином / Мене су учили чак и батином / То јесте лепо ко тако воли / Мени је ружно јер мене боли” (RŠUMOVIC 1991b: 33).

Лирски субјект песме „Има једно место” предлаже да се особеност двоје деце која одбијају да једу не решава физичким кажњавањем: „Ја предлажем за њих двоје / Да се нађу да се споје / Не треба их прутом бити / Већ их треба оженити // Па нека се цвећка / Са супругом нећка” (RŠUMOVIC 1991b: 79).

Одговори на питања које дете има долазе самим одрастањем. Жељу за одрастањем прати и нестрпљивост која је приказана у песми „Проблеми” – лирски субјект хоће што пре да порасте како би пронашао „прву љубав”: „Где је тај пубертет / И зашто ли касни // Где је прва љубав / Коју тако хвале” (RŠUMOVIC 1991c: 125). Са друге стране, родитељи понекад немају свест о одрастању детета и његовом неминовном осамостаљивању. Због тога се лирски субјект „обраћа одраслима” у песми „Сонг о дванаестогодишњацима” и поручује им: „Родитељи вреди ли вам рећи / Деца ће вам кад ли тад утећи / Да кроз живот ко кроз шупљу врећу / Траже себи разлоге за срећу” (RŠUMOVIC 1991a: 108).

За период одрастања карактеристична је конфронтација детета према окружењу – иако не наводи конкретне, објективне разлоге, лирски субјект песме „Њави ме теча” каже како га „гњави” све што га окружује, од људи (тече, тетке, ујке, ујне и родитеља) до предмета (машне, четке) и животиња (мачка, медвед) (RŠUMOVIC 1991b: 55–56). Као што смо у првом поглављу истакли – таква конфронтација дотадашњем поретку и окретање друштву представља једну од првих потрага детета за сопственим идентитетом.

Дете примећује оно што се у животима одраслих разликује у односу на његов живот, али уочавање разлике није праћено страхом, већ радозналешћу и жељом за разумевањем нечега што му није довољно познато у том тренутку. Поред тога што је дете нестрпљиво да одрасте и *уће у свети одраслих*, оно примећује код

одраслих неке ствари које му се не допадају. Лирски субјект песме „Случај са мојим течом” наводи појединости које му се не свиђају код тече – он се поноси својим занимањем, док мимо пословног успеха води монотон живот (RŠUMOVIĆ 1991c: 109–110). Дете тежи да одрасте, али не жели да се поистовећује са нечим што му се не свиђа: „Низ течину колотечину / Мој живот неће да тече” (RŠUMOVIĆ 1991c: 109).

Међутим, у Ршумовићевој поезији се често истиче порука да промена не значи нужно и спокојство. Подстакнут досадом, лирски субјект одлучује да посети бројне светске градове (Осло, Брисел, Бон, Беч, Рим...), али у готово сваком граду проналази неку нелогичност која одступа од, по његовом мишљењу, очекиваног понашања: у Ослу људи „богу дане краду”, у Бечу слон учествује у бокс-мечу, у Берну „лију сузе у цистерну” и слично (RŠUMOVIĆ 1991a: 74–75). Након свега тога, лирски субјект закључује: „Кад се киша жеља стиша / Ја скокнух до свог Љубиша / Од Љубиша мили моји / Лепшег места не постоји” (RŠUMOVIĆ 1991a: 75). Слично томе, у песми „Случај са простим мишом”, мишу је досадило да живи „у подрумском мрачном стану”, те мења своје окружење и иде на океан. Међутим, крај ове песме доноси поруку да промена не мора да донесе задовољство – мишу се није допао слани океан, те поручује: „ХВАЛА ЛЕПО НИКАД ВИШЕ / ОКЕАНСКА ВОДА СЛАНА / НИЈЕ ЗА НАС ПРОСТЕ МИШЕ” (RŠUMOVIĆ 1991c: 104). Порука песме „Сонг о Дембелији” јесте да не треба тежити нечему што је објективно недостижно (и непостојеће) – лирски субјект у песми два пута среће делију који тражи земљу Дембелију, али када га други пут сретне, примећује да је делија потрошио читав живот тражећи ту земљу. Лирски субјект на самом крају песме закључује: „Кад размислиш мало зрелије / Нема земље Дембелије” (RŠUMOVIĆ 1991a: 90).

Одрастање прати и размишљање о будућој професији и страх да дете неће моћи да пронађе професију која му одговара. Сличан проблем има и лирски субјект песме „Рекоше ми буди” који не може да се прилагоди ниједном послу од пет, колико их мења (RŠUMOVIĆ 1991b: 73–74), што може бити својеврсна утеха детету да не треба да одустаје од потраге за идеалним занимањем.

Да не теже само деца промени тренутног положаја, истакнуто је у песми чији лирски субјект је чобанин: „Чобанин сам у селу / А немам ни плату / Волео бих да сам негде / На неком занату // Кад је занат обдарен / Лако је за храну / Радио бих цео дан / У неком дућану” (RŠUMOVIĆ 1991b: 83–84). У песми „Дивно је бити капетан” „занимања” која су деци често примамљива (капетан, гусар, поморац), приказују се као захтевна. На крају се као поента песме истиче да је, независно од занимања, важно бити храбар, што је такође тешко оствариво у свакој ситуацији (RŠUMOVIĆ 1991b: 65).

Човек и *прекодирана* фантастична бића⁶

Циклус „Још нам само але фале” представља скуп песама у којима се приказује јединствени простор на ком обитавају и људи и фантастична бића (аждаје, але, змајеви). Данијела Петковић (2014: 330) наводи да су чудовишта, која се јављају у фантастичној књижевности за децу, „моћан instrument izražavanja izvesnih lekciija i uvida, vezanih, najšire, za vrlo stvarna i vrlo ljudska pitanja”.

Јован Љуштановић сматра да су фантастична бића из збирке *Још нам само але фале* „пародија митске слике света из усмених предања, песама, веровања”, али и „пародија многих аспеката савременог људског породичног и социјалног живота” (LJUŠTANOVIĆ 2019: 315). Са друге стране, Драгољуб Перић наводи да је у песмама збирке *Још нам само але фале* дошло до прекодирања чињеница које се везују за митска бића у одређеним крајевима што је (између осталог) „отворило простор за играрије са стереотипима и продуктивна изневеравања ‘очекиваних’ зна(че)ња, везаних за ова бића, односно за идиоме у којима се она појављују” (PERIĆ 2012: 336).

Преко обесправљености и социјалне маргинализације, песме из овог циклуса добијају и „тобоже социјалну конотацију – одбране права мањинских група”: „наслов циклуса, као и читаве збирке – *Још нам само але фале* – могао би, укрштањем семантике на два значењска нивоа, добити социјалну димензију и постати израз незаинтересованости и равнодушности већине друштва према мањинама” (PERIĆ 2012: 337).

Осећај другости најчешће је изражен управо са позиције неког фантастичног бића. Већ у првој песми циклуса – „Ни пет пара” – једна аждаја јадикује јер, због принчева и принцеза, нико „ни пет пара не даје” за аждаје (RŠUMOVIĆ 1991c: 7). Због тога, аждаја, лирски субјект ове песме, наговештава егзистенцијалну угроженост свих аждаја које ће остати „без коре хлеба” (RŠUMOVIĆ 1991c: 7). У песми „Ако видите аждају” фантастично биће покушава да разуме због чега је „људи мрзе” (RŠUMOVIĆ 1991c: 8). Поред социјалне обесправљености и мржње, приказано је и физичко насиље које човек врши над аждајама и змајевима (в. RŠUMOVIĆ 1991c: 13, 21).

Фантастична бића су свесна своје „репутације” коју имају код људи: „Бићеш личност негативна, / Ругобице моја дивна” (RŠUMOVIĆ 1991c: 25). Ипак, она се понекад труде да промене свој положај у друштву – у песми „Змај” приказано је фантастично биће које се труди да „превазиђе” положај Другог који осећа – он

6 Ослањајући се на тврдњу Емера О’Саливана (2011: 7) да представљање култура све више постаје привилегија визуелних медија што имагологија „не сме да игнорише”, наводимо како би темељније проучавање другости у збирци *Још нам само але фале* могло бити спроведено компаративним тумачењем текста и илустрација Душана Петричића (издање из 1973. године). Поседну пажњу О’Саливан посвећује управо сликовницама, јер сматра да „анализа богатог корпуса комбинованих вербалних и визуелних може допринети проучавању репрезентоване културе” (O’SULLIVAN 2011: 7). Када је реч о овој збирци песама Љубивоја Ршумовића, Јован Љуштановић наводи да је у њој, због илустрација, успостављена „динамика вербално-визуелног односа”, која се одвија као процес интермедијације (2019: 316). Сличном темом бавила се и Ирина Дамјанов у раду „Однос вербалног и визуелног у књизи *Још нам само але фале* Љубивоја Ршумовића и Душана Петричића” (*Детинство*, Год. XV, Бр. 1 (2014): стр. 33–39).

нуди да помогне мештанима Срема у пољопривредним пословима, само да га „признају за Сремца” (RŠUMOVIĆ 1991c: 17).

Са друге стране, прождрљивост аждаја није приказана као њихова лоша одлика и озбиљна претња људском роду, већ уобичајена карактеристика митских бића (в. RŠUMOVIĆ 1991c: 9). Змају из песме „Тужица једног змаја” заправо није јасно због чега му кажу да је звер „чим њупне цареву кћер” (RŠUMOVIĆ 1991c: 13). У песми „Шта су мајке из Ливна знале” приказано је и савезништво људи и фантастичних бића, засновано управо на природи ала: лирски субјект наводи како је мајке ухватио очај због несташне деце, па су „нашле једну здраву алу / да им једе децу неваљалу” (RŠUMOVIĆ 1991c: 12).

Другост аждаје не потиче само из чињенице да је у питању биће различито од људи. Аждаја из песме „Запис о парадној аждаји” приказана је као Други због свог сеоског порекла – она долази из руралне средине, односно „пасивног краја” и „простим речима” поздравља „високе госте” (в. RŠUMOVIĆ 1991c: 19).

Иако се у песмама овог циклуса наводи како су аждаје и змајеви претња људима, јер желе да их поједу („смажу”, „клопну”, „њупну” и слично), фантастична бића су приказана као мањина због нетрпељивости коју људи показују према њима и због последица које таква нетрпељивост проузрокује (социјална маргинализација, физичка угроженост и слично).

Сусрет (прецизније – тежња за сусретом) детета са фантастичним бићем приказан је у песми „Баба Рога”. Лирски субјект себе описује као „веома храбро дете” и жели да Баба Роги „покаже њеног бога” (RŠUMOVIĆ 1991c: 23). Иако ова песма може бити тумачена као преношење стереотипа одраслих и тежња детета да настави сукоб са митским бићима, наслеђен од одраслих, у њој је приказана и радозналост детета које жели да се приближи другачијем: „Нудим јој лимун, носим јој крушку. / Ал’ она ни да покаже њушку” (RŠUMOVIĆ 1991c: 23).

Са друге стране, са позиције лирског субјекта приказују се многе особине митских бића преко којих се она приближавају човеку, надомешћујући тако разлике које постоје. Два акрепа срела су се на месту које је карактеристично за људе – у улици Љутице Богдана – и исказали емоцију карактеристичну за људе: „За минут, или нешто више, / њих се двоје лудо заљубише” (RŠUMOVIĆ 1991c: 24). Поред тога, фантастична бића из овог циклуса песама показују многе друге емоције карактеристичне за људе: забринутост, порочност, тугу, страх, депресију и др. Змај из песме „Било је пролеће” остаје без посла, чиме угрожава егзистенцију своје породице, због чега се одаје алкохолизму (RŠUMOVIĆ 1991c: 15). Мајка-аждаја говори о будућности свог детета и том приликом показује забринутост и наводи како ће она целог живота да брине за своје дете (в. RŠUMOVIĆ 1991c: 25). Слично томе, мајка младе аждаје плаче јер „врећају њено аждајче” (в. RŠUMOVIĆ 1991c: 25). Лирски субјект очекује емпатију читаоца (детета) преко успостављања аналогије између љубави мајке и детета и мајке аждаје и аждајчета. Таква аналогија даље води ка разумевању другачијег.

Слично као у целокупном стваралаштву Љубивоја Ршумовића, лирски субјект је „савезник детета” чиме неретко доводи у питање ставове и поступке одраслих. Поново се одраслост показује особина која са собом носи неразумевање и

неприхватање разлика. Човек је Други у односу на дете јер „не примећује” људске особине и потребе фантастичних бића. Иако у песмама није приказана блискост детета и фантастичних бића, она се може наслутити преко процеса неутрализације разлика које између људи и аждаја/ала/змајева постоје.

Закључак

Проучавање етнотипова – представа националног карактера – које је било окосница имагологије у периоду њеног конституисања, убрзо бива проширено проучавањем многих других особина које појединца чине Другим. Јуп Лерсен (2016: 26) наводи како су га „истраживања последњих година навела да етнотипови никада не функционишу самостално, већ увек у спрези са другим оквирима, посебно полом, узрастом и класом”.

Иако имаголошка проучавања књижевности за децу нису толико заступљена, досадашњи истраживачи сматрају да су таква проучавања потребна. Свака конфронтација детета подстиче га да, преко размишљања о другима, размишља о себи. Слично је и када дете чита књижевност која је њему намењена – без обзира да ли се ради о фантастичној или реалистичној књижевности, она може бити подстицај сличног проматрања специфичности које чине идентитет појединца.

У поезији за децу Љубивоја Ршумовића, која је чинила корпус овог истраживања, друге нације су приказане тек спорадично и на основу тога није могуће тумачити њихову другост. Међутим, човек (неоптерећен националним, верским или неким другим друштвеним обележјем) представљен је као неко чију другост је могуће тумачити. Песме, у којима је он приказан као неко ко не поштује природу и свет који га окружује, имају васпитну функцију – образац понашања, супротан од његовог, имплицитно се намеће као пожељан образац понашања детета. Другу групу тумачених песама чине оне у којима се директно јавља опозиција дете – човек. Дете расте, радознано је и тежи *разошкривању* света одраслих, за шта они најчешће немају разумевања и стрпљења. Лирски субјект због тога у неколико песама „намењених одраслима” поручује како дете треба разумети као равноправног члана друштва.

На крају, другост фантастичних бића из циклуса песама „Још нам само але фале” јесте повод поновног сагледавања човека као Другог у односу на дете. Позајмљујући глас Другом (аждајама, алама и змајевима), лирски субјект подстиче развој емпатије код детета што води ка уочавању сличности које постоје између људи и митских створења, а које су непојмљиве одраслима.

Цитирана литература

- АНМЕТАГИЋ 2018: АНМЕТАГИЋ, Jasmina. „Теоријско-методолошке претпоставке имагологије и њено преобликовање”. *Baština*, Sv. 44 (2018): str. 13–24.
- BLAŽEVIĆ 2015: BLAŽEVIĆ, Drinka. „Imagologija”. *Leksikon Marina Držića* (2015): <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/imagologija/> <25. 11. 2023.>
- GORDIĆ PETKOVIĆ 2013: GORDIĆ PETKOVIĆ, Vladislava. „Herojstvo i žrtva kao obeležje

- Drugog: potraga za podvigom u dečjoj književnosti”. *Detinjstvo*, God. XXXIX, Br. 2 (2013): str. 20–25. [orig.] ГОРДИЋ ПЕТКОВИЋ, Владислава. „Херојство и жртва као обележје Другог: потрага за подвигом у дечјој књижевности”. *Детињство*, Год. XXXIX, Бр. 2 (2013): стр. 20–25.
- HAMERŠAK 2013: HAMERŠAK, Marijana. „Autor dječje književnosti: perspektive jedne drugosti”. *Detinjstvo*, God. XXXIX, Br. 1 (2013): стр. 3–16.
- HAMOVIĆ 2013: HAMOVIĆ, Valentina. „Danojlićev svet iza plota”. *Detinjstvo*, God. XXXIX, Br. 1 (2013): str. 33–41. [orig.] ХАМОВИЋ, Валентина. „Данојлићев свет иза плота”. *Детињство*, Год. XXXIX, Бр. 1 (2013): стр. 33–41.
- LAZAREVIĆ RADAК 2012: LAZAREVIĆ RADAК, Sanja. „Interpretacija i analiza drugosti na granicama disciplina” (2012): https://www.academia.edu/2209366/Analiza_i_<25.11.2023.>
- LERSEN 2007: LEERSEN, Joep. „Imagology: History and method”. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey* (2007): p. 17–32.
- LERSEN 2016: LEERSEN, Joep. „Imagology: On using ethnicity to make sense of the world”. *Iberic@l: Revue d'études ibériques et ibéro-américaines*, Num. 10 (2016): p. 13–31.
- LJUŠTANOVIĆ 2019: LJUŠTANOVIĆ, Jovan. „Poezija za decu Ljubivoja Ršumovića i istorija srpske poezije za decu”. U: MARINKOVIĆ, Snežana (ur.). *Književno delo Ljubivoja Ršumovića*. Užice: Pedagoški fakultet, 2019: 309–320. [orig.] ЉУШТАНОВИЋ, Јован. „Поезија за децу Љубивоја Ршумовића и историја српске поезије за децу”. У: МАРИНКОВИЋ, Снежана (ур.). *Књижевно дело Љубивоја Ршумовића*. Ужице: Педагошки факултет, 2019: 309–320.
- MACURA, Sanja. „Motiv došljaka u romanima Slobodana Selenića”. U: MATICKI, Miodrag (ur.). *Slika drugog u balkanskim i srednjoevropskim književnostima*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2006: 347–354. [orig.] МАЦУРА, Сања. „Мотив дошљака у романима Слободана Селенића”. У: МАТИЦКИ, Миодраг (ур.). *Слика другог у балканским и средњоевропским књижевностима*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2006: 347–354.
- MILANOVIĆ 2012: MILANOVIĆ, Željko. *Dva pisca i Drugi*. Beograd: Službeni glasnik, 2012. [orig.] МИЛАНОВИЋ, Жељко. *Два писца и Други*. Београд: Службени гласник, 2012.
- O’SULLIVAN 2011: O’SULLIVAN, Emer. „Imagology Meets Children’s Literature”. *International Research in Children’s Literature*, 4.1 (2011): p. 1–14.
- PETKOVIĆ 2014: PETKOVIĆ, Danijela. „Književnost za mlade, adolescencija, fantastika i (subverzivna) didaktika: nekoliko primera”. *Philologia Mediana*, God. VI, Br. 6 (2014): str. 315–333.
- STEFANOVIĆ 2013: STEFANOVIĆ, Jelena. „Predstave o drugima u zbirci pripovedaka *Prostor za mokrog psa*”. *Detinjstvo*, God. XXXIX, Br. 1 (2013): str. 55–60. [orig.] СТЕФАНОВИЋ, Јелена. „Представе о другима у збирци приповедака *Простор за мокрог пса*”. *Детињство*, Год. XXXIX, Бр. 1 (2013): стр. 55–60.

Извори

- RŠUMOVIĆ 1991a: RŠUMOVIĆ, Ljubivoje. *Vesti iz nesvesti (Poezija za decu u tri knjige, knjiga 1)*. Beograd: BIGZ, 1991. [orig.] РШУМОВИЋ, Љубивоје. *Вести из несвести (Поезија за децу у три књиге, књига 1)*. Београд: БИГЗ, 1991.
- RŠUMOVIĆ 1991b: RŠUMOVIĆ, Ljubivoje. *Ma šta mi reče (Poezija za decu u tri knjige, knjiga 2)*. Beograd: BIGZ, 1991. [orig.] РШУМОВИЋ, Љубивоје. *Ма шта ми рече (Поезија за децу у три књиге, књига 2)*. Београд: БИГЗ, 1991.
- RŠUMOVIĆ 1991c: RŠUMOVIĆ, Ljubivoje. *Još nam samo ale fale (Poezija za decu u tri knjige, knjiga 3)*. Beograd: BIGZ, 1991. [orig.] РШУМОВИЋ, Љубивоје. *Још нам само але фале (Поезија за децу у три књиге, књига 3)*. Београд: БИГЗ, 1991.

Dušan Ž. Petrović

MAN AS OTHER IN THE POETRY OF LJUBIVOJE RŠUMOVIĆ

Summary

Relying on the views of previous researchers of children's literature who believe that every opposition shown in the text can be the reason for its imagological interpretation, because it shows the search for identity characteristic of growing up, we try to show Man (unburdened by national, religious or any other social characteristic) depicted as the Other in the poetry of Ljubivoje Ršumović. It is noticed how, in the interpreted poems, opposite the child stands a man with the features of adulthood. Nevertheless, through their rivalry, it is proven that otherness does not have to have a negative sign, because the child constantly strives for that Other during the period of growing up. Special attention will be paid to the cycle of songs „Još nam samo ale fale” because it is the reason for re-viewing Man as the Other in relation to a child – adulthood is once again characterized by a lack of understanding of differences and a lack of empathy towards the vulnerable.

Keywords: Others, imagology, Ljubivoje Ršumović, children's literature, growing up

